

Gelenekli Yenilikçilik: Taklitten ve Tahriften Uzak Bir Yenilenme Stratejisi

Son iki yüzyıldır aydınlarımız, cemaatlerimiz ve yöneticilerimiz sahte bir ikilem ile karşı karşıyadır: gelenekçilik mi, yenilikçilik mi? Önerilerine bu iki seçenek konulunca neredeyse tamamı yenilikçiliği tercih etmişlerdir. Çünkü gelenekçilik artık sürdürülemez ve savunulamaz bir tutum olarak görülmüştür.

Peki yenilikçilik nedir? Nasıl yenilikçilik yapılır? Bu konuda farklı yaklaşımlara sahip birçok fikri akım ortaya çıkmıştır. Bunlardan en yaygın olanına göre yenilikçilik gelenek karşıtlığı olarak tanımlanmıştır. Yenilik yapmak için geleneği reddetmek kaçınılmaz bir zorunluluk olarak takdim edilmiştir.

Halbuki bizce tek başına sadece geleneği veya sadece yeniliği tercih edip diğerini tam olarak dışlamak ne İslami olarak doğru ve ne de sosyolojik olarak mümkündür. İslami olarak konuya yaklaştığımızda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Cahiliyye dönemi uygulamaları karşısındaki tavrında toptan bir ret yerine ayıklayıcı

bir tavır sergilediğini görürüz. Cahiliyye geleneği karşısında bile böyle bir tavır sergilendi ise Osmanlı ve Türk geleneği karşısında İslam adına neden toptan ret tavrı sergilensin?

Kaldı ki Osmanlı ve Türk geleneği İslam dininden beslenerek şekillenmiş bir gelenektir ve bu yüzden toptan reddi İslami olarak doğru değildir. Sosyolojik olarak konuya yaklaştığımızda bir toplumun geleneğini toptan reddetmesi ve sosyal hafızasını sıfırlaması asla mümkün değildir. Örf, adet ve gelenekler uzun asırların tecrübesini yansıtır ve bir toplum tarafından kolay kolay terk edilemez.

Eğer yeniliği dışlayan bir gelenekçilik ve geleneği dışlayan bir yenilikçilik doğru ve mümkün değilse o zaman çözüm nedir? Bizim cevabımız: gelenekli yenilikçilik. Bu yüzden gerçek gerilim gelenekçilik ve yenilikçilik arasında değil "geleneksiz yenilikçilik" ile "gelenekli yenilikçilik" tutumları arasındadır. Dolayısıyla tartışma yenilikçilik stratejisi ve metodu hakkındadır.

Kanaatimizce İslam'ın bir din ve medeniyet olarak ihyası gelenekli yenilikçilik metoduyla gerçekleştirilebilir. Bundan da öte yenilikçilik adına Batı taklitçiliğinin hakim olduğu toplumumuzda fikri bağımsızlığımızı kazanarak orijinal fikir ve sanat üretmeyi sadece gelenekli yenilikçilik sayesinde başarabiliriz.

Geleneksiz Yenilikçilik: Seleficiler, Modernistler ve Metinciler

Seleficiler, Türkiye'deki Batıcıların birçoğunun da içinde yer aldığı modernistler ve mealciler (metinciler) geleneksiz yenilikçilik anlayışını savunurlar. Birbirine zıtmiş gibi görünse de modernistler ve seleficilerin gelenek karşısındaki tavrı aynıdır: Her ikisi de musikiden mimariye, fikihtan tasavvufa İslam medeniyetinin tüm kazanımlarını reddederler.

Bir örnek vermek gerekirse tasavvuf ve tarikatlar hem laik Türkiye'de hem de Vehhabi-Selefici Suudi Arabistan'da bir asırdır yasaktır. Ancak tasavvuf ve tarikatlar yasaklanırken Türkiye'de farklı, Suudi Arabistan'da farklı itham ve argümanlar kullanılmıştır: Türkiye'de gericilik olduğu için, Suudi Arabistan'da ise bidat oldukları için yasaklanmışlardır. İronik bir şekilde birbirine çok zıt ve asla bağdaşmaz gibi görünen bu iki grup fiiliyatta aynı işi yapmaktadır.

Aynı benzerlik İslam felsefesi, fıkıh mezhepleri, İslam mimarisi ve musikisine karşı çıkmak ve bunları yok etmeye çalışmak gibi daha birçok alanda da gözlemlenebilir. Son asırda birçok

İslam'ın aynı zamanda bir medeniyet olduğunu unutup onu sadece bir din olarak gören cemaatler, mensuplarına bir medeniyet bilinci ve bir estetik anlayışı verememektedir.

mimari eser Vehhabiler tarafından Hicaz'da, modernistler tarafından başta İstanbul olmak üzere Türkiye'de yok edilmiş veya yok olmaya terk edilmiştir. Batı kendi geleneksel sanat ve mimarisini muhafaza etmeye çalışırken bizdeki Batıcıların geleneği yok etmeye çalışmaları kendi içinde bir çelişkidir.

Hem modernistler hem de seleficiler bir ihya ve yenilenme hareketi olarak kendilerini takdim ederler. Onlara göre yenilenmenin metodu geçmişin mirasını reddetmek ve yok etmekten geçer. Tarihimizdeki tüm İslam devletlerini ve alimlerini reddederler. Seleficilere göre onların tamamı bidat ve hurafelere bulaşmıştır hatta Asr-ı Saadet'ten sonra kurulan devletlerin hiçbiri İslam devleti değildir. Modernistlere göre ise hepsi geri kalmış ve akılcılıktan kopmuşlardır.

Son derece ilginç bir şekilde hem modernistler hem seleficiler aynı tarihi yaklaşımı paylaşırlar. Her iki gruba göre de İslam tarihinin başında (Asr-ı Saadet ve Dört Halife döneminde) altın çağ yaşanmıştır. Ondan sonra günümüze kadar karanlık çağ hakim olmuştur ve son çağda selefiliğin ve modernizmin önderlerinin ortaya çıkışı ile uyanış ve aydınlanma başlamıştır. Başka bir deyişle modernist ve seleficiler açısından İslam'ın ilk döneminde silsile kopmuş ve on üç asır boyunca İslam medeniyeti ve ümmeti hep yanlış istikamette gitmiştir.

Geleneksiz yenilikçiliğe bir başka örnek de selefi ve modernist karşıtı bir akım olup toplumda "mealciler" olarak isimlendirilen gruptur. Bunlara "metinciler" demek de mümkündür. Çünkü bunlar sadece Kur'an metnine bakıp hadis, fıkıh, kalam, felsefe ve tasavvufu ya tamamen reddederler ya da görmezden gelirler. Bunlar kendi düşüncelerini "Kur'an'daki

İslam" veya "Kur'an İslam'ı" olarak takdim ederler ve "Kur'an dışı"ndaki tüm medeniyet birikimini ve ilimleri asılsız hurafeler olarak damgalayıp reddederler.

Geleneksiz yenilikçilik düşüncesini benimseyen bu akımlar "medeniyet tasfiyecisi" hareketlerdir çünkü onların –bazen birbirine zıt olan farklı gerekçelerle– reddettikleri birikim İslam medeniyetinin birikimidir. Bu akımların mensupları ya kendilerini İslam medeniyetine ait hissetmezler veya bu aidiyetten utanç duyarlar. Bu akımlar İslam'ı medeniyeti olmayan bir din haline getirmeye çalışan akımlardır. İşte tam bu noktada bu hareketler –ironik bir şekilde– laik düşünce ile örtüşürler çünkü laiklik de İslam'ı –ve tabii diğer bütün dinleri– sadece özel alana ait bir inanç ve uygulama olarak görüp onun medeniyet boyutunu reddeder.

Gelenekli Yenilikçilik: Sessiz Çoğunluk

He ne kadar yukarıda sözünü ettiğimiz geleneksiz yenilikçilik kadar güçlü bir sesle kendini ifade edememiş olsa da ikinci önemli yenilik stratejisi gelenekli yenilikçilik olarak adlandırabileceğimiz akımdır. Bu akım İslam

alimleri tarafından temsil edilir ve halkın çoğunluğu tarafından benimsenir. Ancak bu akımın maalesef çok az sayıda güçlü teorisyeni ve sözcüsü mevcuttur.

Gelenekli yaklaşıma göre İslamiyet sabit ve değişken hükümler üzerine kurulmuştur. Zaruriyyat denilen sabit hükümler kat'i hükümlerdir. Değişken hükümler ise içtihada dayalı olan zanni hükümlerdir. Usul-i fıkıh ilmi bir metodoloji ile İslam'da nelerin sabit nelerin değişken olduğunu, değişken olan hükümlerin de hangi yolla ve metotla değişeceğini ele alır. "Ezmanın teğayyuru ile ahkâmın teğayyürü inkar olunamaz" (Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi inkar olunamaz) şeklindeki külli kaide tüm hükümlerin değişme kabul edeceği anlamına gelmez. Çünkü zaruriyyat ve katiyyat asla değişmez.

Burada göstermeye çalıştığımız gibi daha baştan İslam alimleri çok sistemli bir değişim teorisi ortaya koymuşlar ve bunu asırlarca uygulamışlardır. Bu yaklaşıma göre iki durum söz konusudur: Birincisi zamanın hükümlere uydurulması; toplumun kat'i hükümlere göre değişmesi. İkincisi hükümlerin zamana uydurulması; zanni hükümlerin topluma göre değişmesi.

Gelenekçi yenilik bizden önceki nesillerin ve selef-i salihinin asırlar boyu başarıyla uyguladığı usul-i fıkıh ile nelerin sabit nelerin değişken olduğunu belirleyip ona göre ilerlemektir.

Zaruri ve kat'i hükümler söz konusu ise sosyal şartları onlara göre değiştirmek gerekir. Çünkü zaruri ve kat'i olan hükümler zaman ve mekan üstüdür. Tarih üstü olan bu hükümler asla değişmezler. İnsanlar ve toplumlar bu hükümlere uymak ve kendi şartlarını onlara uydurmak zorundadır.

Zanni hükümlerin değişen sosyal ve ekonomik şartlara göre hatta iklimlere göre değiştirilmesi veya güncellenmesi mümkündür hatta zorunludur. Bu değişim müçtehit alimler eliyle usul-i fıkıh metodu kullanılarak yapılır.

Günümüzde Müslüman fert, cemaat ve devletler önünde en önemli mesele sabit ve değişkenler arasında çizgiyi nasıl çezecekleridir. Modernistler ve tarihselciler bazı sabit hükümleri de değişken hükümler arasında saymaktadır. Diğer yandan fıkhi bir yaklaşımdan uzak bazı muhafazakar gruplar değişkenleri de sabitler arasında görmektedir. Buradaki kargaşanın sebebi ideolojilerin devreye girmesiyle usul-i fıkıhın devre dışı bırakılmasıdır.

Dolayısıyla çözüm bizden önceki nesillerin ve selef-i salihinin asırlar boyu başarıyla uyguladığı usul-i fıkıh ile nelerin sabit nelerin değişken olduğunu belirleyip ona göre ilerlemektir. İşte bizim gelenekli yenilikçilik dediğimiz de budur. Sabit ve değişkenler arasındaki çizgiyi doğru çizemeyen gruplar bazen asla değişmeyecek hükümleri değiştirmeye çalışırken bazen de değişmesi mümkün veya gerekli olan hükümleri ısrarla muhafaza etmeye çalışmaktadır.

Yenilik ve Değişim Nereden Başlamalı?

Ancak mesele sadece fıkhi hükümlerden ibaret değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İslam bir din ve medeniyettir. Fıkhi hükümler dinin sadece zahir kısmını temsil ederler. Batına veya maneviyata dair hükümler ve medeniyet söz konusu olduğunda daha geniş bir açıdan konuya yaklaşmamız gerekmektedir.

Böylesine geniş bir açıdan baktığımızda sadece fıkhi hükümleri değiştirerek değil nefisleri yani kalpleri değiştirerek işe başlamak gerekir. Çünkü Allah-u Teala Kur'an-ı Kerim'de "Allah bir kavim nefislerini yani kalplerini değiştirmedikçe onları değiştirmez" buyurmaktadır. Dolayısıyla yenilik için yeni kalplere ihtiyaç vardır. Bir ihya hareketi önce kalpleri ihya ile işe başlamalıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) değişim stratejisi de kalpleri iman, marifet, zikir ve güzel ahlak ile ihya ederek tüm toplumu değiştirme şeklinde olmuştur.

Gerçek gerilim gelenekçilik ve yenilikçilik arasında değil "geleneksiz yenilikçilik" ile "gelenekli yenilikçilik" tutumları arasındadır.

Dolayısıyla günümüzde yenilikçi akımlar manevi yenilenme tarafını asla ihmal etmemelidirler. Çünkü maneviyat ve kalp temizliği olmadan din bir siyasi ideoloji veya bir hukuk sisteme indirgenmiş olur. Bu da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bize bıraktığı din olmaz. Aksine maneviyattan ve nefis terbiyesinden uzak bir din anlayışı çağdaş siyasi ideolojilere alternatif olsun diye tahrif edilerek aslından koparılmış bir din olur.

İslam'ın Bir Din ve Medeniyet Olarak İhyası

İslam'ın aynı zamanda bir medeniyet olduğunu unutup onu sadece bir din olarak gören cemaatler, mensuplarına bir medeniyet bilinci ve estetik anlayışı verememektedir. İbadetlere ve takvaya vurgu yapılırken İslam medeniyetini asırlar boyunca ürettiği mimari, sanat, estetik, şehir planlaması, müzik gibi kültür ve medeniyet öğeleri ihmal edilmektedir. Halbuki bu öğeler her ne kadar doğrudan din olmasa bile dindar insanlar tarafından üretilmiş bir medeniyetin ürünleridir.

İslam'ı korumak, İslam medeniyetini korumakla olur. İslam'ı ihya etmek de İslam medeniyetini kültürü ve sanatıyla topyekün ihya etmekle mümkün olur. Medeniyetimiz geleneğimizdir. Dolayısıyla gelenekli yenilikçilik İslam'ı bir din ve medeniyet olarak görmek ve her ikisini birden ihyaya çalışmak demektir.

Fikir ve Aksiyon Haritasında Kendimizi Konumlandırma

İslami akımların düşünce ve aksiyon haritasındaki konumunu yukarıda kısaca izah ettiğimiz eksenlere nispetle belirlemek mümkündür. Bu haritada doğru yerde konumlanmış olmamız, bizi hem din hem de medeniyet bağlamında doğru kararlar alıp doğru işler yapmaya bizi götürür.

İslam din ve medeniyetinin Asr-ı Saadet'ten bugüne kadarki tüm kazanımları bizim geleneğimizi teşkil eder. Bu gelenek canlı bir organizma gibi kendini sürekli yenilemiş ve halen de yenileyen bir gelenektir. Ancak bu yenilenme çabaları asla dini tahrife dönüşmemiştir. Çünkü usul-i fıkıh diye bilinen ve tüm İslam alimleri tarafından benimsenen bir metoda göre yürütülmüştür.

Günümüzde de yenilik çabalarının tahrife dönüşme riski vardır. Bunu önlemenin yolu yenilikçiliğin usul-i fıkıha göre yürütülmesidir. Gelenekli yenilikçilik tahrife düşme tehlikesini bertaraf etmek için İslam tarihi boyunca olduğu gibi günümüzde de usul-i fıkıhı bir yenilenme ve güncelleme metodu olarak benimser ve uygular. Taklitten ve tahriften uzak bir yenilenme, orijinallik ve fikri bağımsızlık bu yolla gerçekleştirilebilir. **■**